

NÉPRAJZ ÉS SZEMÉLYI SZÁMÍTÓGÉP

(Néprajzi intézeteknél végzett véleménykutatások eredménye)

KLAUS ROTH

A kultúr- és szociáltudományok szöveg- és adatfeldolgozásához az elmúlt évekig kizárólagosan a nagy számítógépközpontok, főleg az egyetemek és akadémiák számítógépközpontjai jöhettek számításba; a különböző kutatási tervezetek programjait először nagy ráfordítással kellett megírni. A nagyobb teljesítményű és előnyösebb árú személyi számítógépek kifejlesztésével és a hatékonyabb és könnyebben használható programok valamint a hálózatok kiépítése adatátviteli kábelekkel időközben egészen új felhasználási lehetőségeket nyújt. Ebből a néprajz is nagyon sokat hasznosíthat, ami egyaránt a kutatásban és tanításban és egyaránt az archívumok és múzeumok gyakorlati munkájában is új utakat nyit. Ugyanakkor sok intézet nem rendelkezik megfelelő információkkal a PC-k (személyi számítógép) felhasználási lehetőségeiről valamint a megfelelő programokról és ezek felhasználási lehetőségeiről a mi szakunkon belül. Azért, hogy ezen változtassak, egy kérdőívvel fordultam a német nyelvű terület néprajzi intézményeihez azzal a céllal, hogy felmérjem a PC-k és programok eddigi felhasználását. Az eredmények értékelése ne csak a pillanatnyi helyzetről tájékoztasson, de segítse elő a néprajzkutatók közötti kapcsolatcserét és a programok és adatbankok egyeztetését.

A véleménykutatás 95 egyetemi intézetnél, kutatóintézménynél és archívumnál, kultúrtörténeti múzeumnál néprajzi részleggel és nagyobb szabadtéri múzeumoknál igen erős és pozitív visszhangra talált. 76 kérdőívet visszaküldtek, ez 80%-os visszaküldési aránynak felel meg; azok az intézmények, amelyek nem válaszoltak, valószínűleg nem rendelkeznek PC-vel.

1. Hardverfelszereltség: A 76, NSZK-ból, NDK-ból, Ausztriából és Svájcból válaszoló intézmény közül 24 nemleges választ küldött; 14 vagy nem volt érdekelt, vagy nem rendelkezik eszközökkel, ugyanakkor 10 PC-k beszerzését tervezi. Ezek közül 3 már a helyi számítógépközpontot használja. Így az a meglepő eredmény mutatkozik, hogy megkérdezett néprajzi intézetek közül 52 (vagy 55%) rendelkezik PC-vel. Ezek a következőképpen oszlanak meg az intézetek között:

Intézmények	A válaszolók össz. száma	Ebből PC-vel	A PC-k összesen	Intézetenkénti átlag
Egyetemi intézmények	24	20 (83%)	40 PC	2,0 PC
Archívumok, kutatóintézetek	17	10 (59%)	16 PC	1,6 PC
Kultúrtörténeti múzeumok	27	17 (63%)	34 PC	2,0 PC
Szabadtéri múzeumok	8	5 (63%)	12 PC	2,4 PC
Összesen:	76	52	102 PC	1,9 PC

Így az intézetek a következő számú PC-vel rendelkeznek:

Intézet	Egyetem		Archívum		Múzeum		Szabadt. múzeum		
		össz.		össz.		össz.		össz.	
1 PC van	13	(13)	7	(7)	10	(10)	3	(3)	33
2 PC van	2	(4)	2	(4)	4	(8)	1	(2)	9
3 PC van	1	(3)			1	(3)			2
4 PC van	1	(4)							1
5 PC van	2	(10)	1	(5)	1	(5)			4
6 PC van	1	(6)							1
7 PC van							1	(7)	1
8 PC van					1	(8)			1
Összesen:	20	(40)	10	(16)	17	(34)	5	(12)	52 (102)

A meglévő gépek gyártóinak neve ugyan igen változatos, azonban az alaptípusok és az üzemeltetési rendszerek nagyon egységesek és így azonosságok is mutatkoznak. Az 52 intézmény közül

41 (79,0%) IBM/IBM-kompatibilis gépeket (XT, AT, 386, PS2),

6 (11,5%) Apple-MacIntosh (Mac1, Mac2, Macplus stb.) vagy Atari gépeket,

1 (2%) más(?) rendszert használ,

4 (7,5%) nem közölte, hogy mit használ.

34 intézmény a saját eszközeiből (65%) fedezte a PC-k beszerzését, ugyanakkor 9 a számítógépközponttól, egyetemektől vagy más helyekről kapta a PC-ket; 6 intézménynél a dolgozók saját számítógépei vannak, a megmaradt intézetek nem közöltek adatokat.

A PC-k technikai felszereltsége igen magas színvonalat mutat. A számítógépek többsége (kb. 85%) 512 KB-os vagy ennél nagyobb munkamemóriával rendelkezik, így nagyobb professzionális programrendszerek is használhatók; az adatok tárolására (két kivétellel) minden PC-hez kemény lemezeket használnak; az esetek 70%-ban a kemény lemezek kapacitása 40 vagy több MB, így a nagyobb adatmennyiségek feldolgozásának és tárolásának előfeltétele adott (adatbankok, archívumok).

15 intézményben magasabb értékű grafikus kártyákkal szerelték fel a PC-ket; 6 intézet adatközpontot vezetékkel rendelkezik a számítógépközpont felé, de csak egy intézet rendelkezik olyan Modemmel, amellyel telefonon hozzáférhető az adatbankok. A nyomtatók között a mátrixnyomtatók a legelterjedtebbek (27), de 18 intézet már magas színvonalon, lézernyomatással készíti a szövegeit; 7 intézet pedig margarétafejes nyomtatókat használ. A néprajzi intézmények hardverfelszereltsége olyan minőségű, hogy ezeknek kétharmada „elégletesnek” vagy „kielégítőnek” nevezhető; a többi intézetben – valamint az olyan intézeteknél, ahol nincsenek PC-k – a felszereltség nem felel meg az igényeknek. 14 intézet további PC-k beszerzését tervezi.

2. *Szoftverfelszereltség:* A PC-ket az intézetekben, archívumokban és múzeumokban nagyon sokrétűen lehet használni – a titkárságokon a könyveléstől és a szövegfeldolgozástól kezdve a könyvtári és adatadminisztráción keresztül egészen az adatfeldolgozásig és tematikus kártyák készítéséig. Az ezekhez a feladatokhoz felhasznált programok zavaróan sokfélék, de egyes felhasználási területeken egyértelműen a legnépszerűbbek. Egyes intézetek speciálisan az igényeik szerint kifejlesztett programokat használnak, ezeket a következőkben nem vehetjük figyelembe. Egyes programokat nem találtunk meg a szoftver-útbaigazító művekben.

A titkárságokon a WordPerfect (4) és a Word (2) a legelterjedtebb, amíg a WordStar, a Pagemaker, a Windotext (?), MacWord, MacWrite, Faktura és a Symphony

csak egyszer szerepel a válaszok között. A szövegszerkesztéshez a Word (25) és WordPerfect (7), az IBM PCText (3), Wordstar (2), Euroscript (2), Starwriter (2), Quill (2) és MacWrite (2) programokat használják a legtöbbet, ugyanakkor az Assist2 (?), MacPlus, Notabene, PCWrite, Signum, Softscript, TX4 (?), TEX, Ventura, Volkswriter és a Windotext csak egyszer van megemlítve. A szöveganalízishez csak összesen hat intézménynél használják a Dataflex, dBase3 + , PC Text, Quill, Tustep és a Ventura programrendszereket. A könyvtári adminisztrációkhoz és az adatbankok készítéséhez a dBase3 + (12), Kleio (2), LARS (2) és az Adimens ST (2) programokat használják a legtöbbet, ugyanakkor az Allegro, Lidos, MacExcel és az Oracle csak egyszer lett megemlítve; az Archive, Dokis, File, File Express, File Maker, Hida, Hypercard, Z-Arch programokról nem kaptunk információt. Az on-line-üzemhez csak két programot, Bibos és Kermit használnak.

Az adatfeldolgozó programokról csak hét intézettől kaptunk adatokat: az SPSSPC (3) programot nevezték meg, valamint Adimens, Clipper, Dataflex, dBase3 + és a Reflex programokat egy-egy intézet. Csak öt intézmény használ grafikus programokat, mégpedig a Harvard Graphics (2), Degas Elite, Graphic Chart és a Safequard (egy-egy intézet) programokat. A programok értékelése gyakran hiányos vagy teljesen hiányzik, így ezek az adatok csak azoknál a programoknál értékelhetők, amelyeket gyakrabban használnak: a szövegszerkesztő programok közül a WORD és a WordPerfect (25 ill. 12) nagy különbséggel a leggyakrabban használt; a WORD 3,7-es átlagosztályzatot kapott, a WordPerfect pedig 4,1-est. A leggyakrabban alkalmazott adatbankrendszer a dBase3 + (16) 3,6-es osztályzatot kapott. Az adatfeldolgozó programok közül az SPSSPC a leggyakrabban használt program és pozitívan értékeli. A többi programot csak egyszer vagy kétszer említették meg. Pozitív az Adimens, Dokis, Kleio, LARS, Lidos, Notabene, Oracle, Reflex, Signum és Ventura programok értékelése, ezzel szemben az Assist2, File, MacWrite, Quill, PCText, Tustep, Volkswriter, Windotext, WordPlus és WordStar értékelése inkább negatív.

A SZEMÉLYI SZÁMÍTÓGÉP FELHASZNÁLÁSI TERÜLETEI A NÉPRAJZBAN ÉS SZOKÁSOS ILL. GYAKRAN HASZNÁLT PROGRAMOK

1. TITKÁRSÁG – ADMINISZTRÁCIÓ

Könyvelés, háztartásvezetés

Symphony, Fraktura stb.

2. SZÖVEGSZERKESZTÉS ÉS -FELDOLGOZÁS

a) Szövegszerkesztés, eredeti szövegek beadása, kutatómunkák és tanulmányok szövegeinek megszerkesztése; különleges jelekkel és idegen ábécékkel is. Desktop Publishing, Szöveg edit, mátrix/lézer nyomtatási minták, fotósorozat

WordPerfect, WORD, PCText, WordStar, Euroscript, Notabene, Multilingual Scholar, Pagemaker, WordPerfect 5, Profitext stb.

b) Szövegelemzés, regiszter, indexek, konkordanciák, kereső funkció, válogatás, tartalom analízis

Tu-Step, Ventura, Oxford, Concordance programok

ADATKEZELÉS – ADATBANKOK

a) Szövegek kezelése: könyvtári admi-

dBase3 + , Lidos, LARS, Oracle

- nisztrációk (címszavak, írók, címek keresése)
- b) Leltározás: tárgyak és szövegek dokumentációi gyűjteményekben, archívumokban, múzeumokban (kézi számszámok, házak, bútorok, edények, ruhák, képek, dalok, mesék, zenék)
- c) Kutatások: keresések, komplex kutatási kérdések (esetek kutatása több kritérium szerint), rendezés és válogatás több kritérium szerint, „szakértő-rendszer” felépítése adatközlő vezetékkel („on-line”)
- d) Képek és fényképek grafikus nyilvántartása
4. ADATFELDOLGOZÁS
- a) Deskriptív statisztikák: táblázatalkulációk, gyakoriságok, keresztáblázatok, csoportgyakoriságok, elosztások, középértékek stb.
- b) Analitikus statisztikák (hipotézisek ellenőrzése): korrelációk, regressziók, ösvényanalízisek, diszkriminációs analízisek többek között, lehetséges az adatszelekció és -változtatás
- c) Tipologizálás, klasszifikálás, csoportképzések: clusteranalízis, konfiguráció analízis
5. EREDMÉNYEK MEGJELENÍTÉSE
- Listázás, táblázatok, diagrammok, histogrammok, grafikák, tematikus kártyák

dBase3 + , LARS, Oracle, Kleio, Dokis, File Maker, Adimens

dBase3 + , LARS, Oracle, Kleio, Dokis, File Maker, Adimens

Kermit, Bibos, Procomm

SPSSPC, BMDP, Minitab, Framework, Supercalc, dBase3 + , Adimens, Dataflex

SPSSPC, BMDP

ClusterPC (RZ Münster), SPSSPC Clustan-eljárás

SPSSPC, IBM-Charts, Harvard Graphics, Graphic Chart

16 intézmény ingyen kapta meg a programokat, egyetemektől vagy számítógép-központoktól, ugyanakkor 24 intézet maga vásárolta meg a programokat; a többi intézmény nem adta meg a programok beszerzésének formáját.

3. *A PC-k használata és bevonása a tanításba:* 14 intézményben a PC-keket csak a tudományos munkatársak használhatják és 8 intézetben csak a nem tudományos munkatársak (titkárnők), a többi intézetben mindkét csoport és a segítő erők is használják. Csak 5 intézményben használhatják a diákok is a PC-keket. Elektronikus adatfeldolgozó tanfolyamokat vagy olyan tanfolyamokat ahol PC-keket alkalmaznak csak 4 egyetemen tartanak (Bamberg, Hamburg, München, Würzburg), legtöbbször a számítógép-központokkal együttműködve; Bécsben tanfolyamokat terveznek.

4. *PC-k használatának össz megítélése:* A záró kérdésre, az összvéleményre, sok kolléga nagyon részletes választ adott. Azok a kollégák, akik nem válaszoltak a kérdésekre, a hiányzó anyagi eszközöket tették ezért felelőssé és azok, akik már rendelkez-

nek PC-vel a kiképzett kezelő személyzet hiányáról és a programrendszerek használatát tanító tanfolyamok hiányáról panaszkodtak; így például Tübingenből a következőt írták: „a bevezetés és a tanításba való bevonás az anyagi és személyi költségek miatt alig lehetséges”. Sok intézet még csak most nemrégén szerzett be PC-t és ezért a tapasztalatok és információk hiányáról panaszkodnak. Általában a hiányok behozásának a szükségességére és a „PC-k felhasználásának erősen megnövekedett szükségességére” (Göttingen) utalnak.

Semmi kétséget nem hagynak az intézmények és múzeumok válasza a PC-k munkára való felhasználásával kapcsolatban. A sikeres felhasználások palettája a „gyorsabb a munka mint az írógéppel”-tól (Würzburg) az „irodai munka (szövegszerkesztés és adatbank)” (Passau), bibliográfiák készítése „máshogy már nem lehet elkészíteni” (Wien), „kéziratok, nyomtatványok és tananyagok összeállítása” (Innsbruck), a Desktop-Publishing, „éremgyűjtemény leltárba vétele” (freiburgi múzeum) válaszokon keresztül egészen az irodalmi szövegek kezeléséig és adatbankok felállításáig és a történelmi források kiértékeléséig (München) terjed. A Mesék Enciklopédiájánál „az elektronikus adatfeldolgozásban az adatbank felállítására jut a súlypont, az adatbank többek között címszó-listát, utaló-, tárgy-, név-, motívum-, és Aath regisztert tartalmaz. A bremeni DGV IVB-munkahelye majdnem minden munkát, egészen a nyomtatványok elkészítéséig, nagy teljesítményű PC-vel végez; a jövőbeli on-line-üzemmód tekintetében a bibliográfiai programok választékával és kifejlesztésével kétségtelenül az IBV-néprajz munkahely (Bremen) kerül vezető szerepbe. A múzeumi kollégák konkrét kérésekkel fejeztek ki: fényképek, képek, építési tervek és háromdimenziós objektumok direkt regisztrálására alkalmas programokat kérnek.

A véleményeket a következő képpen lehet összetoglalni: a PC-k használata időközben sok néprajzi intézet és múzeum felhasználó szerint „nélkülözhetetlen” (Detmold), „igen nyereséges” (Zürich), „nagyértékben megkönnyíti a munkát” (Hamburg–Altona). Ezzel szemben a szkeptikus vélemények csak nagyon ritkák: „az adatbevitel körülményes” (Marburg); a legtöbb intézmény a PC-felhasználás kiépítését tervezi. Ennek az első véleménykutatásnak a rezonanciái közel állnak a végső következtetéshez, miszerint sok kolléga és kollégánál további információk iránt is érdeklődik. Ezért azt javaslom, hogy a jövőben közöljünk beszámolókat speciális programok kifejlesztéséről és már meglévő programok konkrét felhasználásáról néprajzi feladatokban, elősegítve így a tapasztalatok cseréjét és átadását.

Végül köszönetet szeretnék mondani azoknak a kollégáknak és kollégáknak, akik vették a fáradságot és kitöltötték a kérdőíveket, valamint a munkatársamnak, Joachim Scheurernek, aki a véleménykutatás adatait előkészítette az SPSSPC programrendszerrel való feldolgozáshoz és kiértékeléshez.

VOLKSKUNDE UND PERSONAL COMPUTER

Ergebnisse einer Umfrage unter volkswissenschaftlichen Institutionen

Bis vor wenigen Jahren für die Text- und Datenverarbeitung in den Kultur- und Sozialwissenschaften ausschließlich Großrechenanlagen, meistens die Rechenzentren der Universitäten und Akademien, in Betracht; Programme mußten meistens erst für die jeweiligen Forschungsprojekte mit großem Aufwand geschrieben werden. Durch die Entwicklung leistungsstarker und preisgünstiger Personal Computer und effizienter, benutzerfreundlicher Programmsysteme sowie durch die Vernetzung über Datenleitungen bieten sich inzwischen völlig neue Anwendungsmöglichkeiten. Von ihnen

kann in starkem Maße auch die Volkskunde profitieren, der sich sowohl in der Forschung und Lehre als auch in der praktischen Arbeit in Archiven und Museen neue Wege eröffnen. In vielen Institutionen mangelt es jedoch an Informationen über die Möglichkeiten des Einsatzes von PCs sowie über geeignete Programme und ihre Anwendungsbereiche in unserem Fach. Um hier Abhilfe zu schaffen, habe ich mich mit einem Fragebogen an die volkskundlichen Institutionen im deutschsprachigen Raum gewandt mit dem Ziel, eine Bestandsaufnahme des bisherigen Einsatzes von PCs und Programmen zu machen. Die Ergebnisse der Auswertung sollen nicht nur Auskunft geben über den momentanen Stand, sondern vor allem den Erfahrungsaustausch unter Volkskundlern anregen und zu einer Abstimmung von Programmen und Datenbanksystemen führen.

Die Umfrage bei 95 Universitätsinstituten, Forschungseinrichtungen und Archiven, kulturgeschichtlichen Museen mit volkskundlichen Abteilungen und größeren Freilichtmuseen hat ein sehr starkes und positives Echo gefunden. 76 Fragebögen wurden zurückgeschickt, was einer Rücklaufquote von 80% entspricht; bei den Institutionen, die nicht antworteten, kann wahrscheinlich davon ausgegangen werden, daß keine PCs vorhanden sind.

Klaus Roth